

Περίγραμμα ενός αναδυόμενου κόσμου.

Γράφει ο Δημήτρης Β. Πεπόνης*.

Σε τι κόσμο θα ζήσουμε; Ποια εποχή ανατέλλει μπροστά μας;

Ερωτήματα οπωσδήποτε μεγάλα και δύσκολα. Ας προσπαθήσουμε όμως να αναδείξουμε ορισμένα σημεία, επιχειρώντας να διαμορφώσουμε ένα ατελές, ανοιχτό, και προς περαιτέρω εμπλουτισμό και διερεύνηση πλαίσιο.

Σίγουρα ο κόσμος που διαμορφώνεται θα είναι αστικοποιημένος σε πρωτοφανή κλίμακα καθώς, για πρώτη φορά στην ιστορία, περισσότεροι άνθρωποι ζουν σε πόλεις παρά στην ύπαιθρο. Στις αρχές του 19ου αιώνα το ποσοστό του ανθρώπινου πληθυσμού που κατοικούσε σε πόλεις δεν ξεπερνούσε το 5% του συνόλου. Στις αρχές του 21ου αιώνα, περισσότεροι από τους μισούς ανθρώπους ζουν σε πόλεις, μεγαλουπόλεις και μητροπολιτικά κέντρα. Περίπου το 55% του παγκόσμιου ανθρώπινου πληθυσμού είναι αστικοποιημένο, ενώ το υπόλοιπο 45% ζει στην ύπαιθρο.

Με βάση στοιχεία [έκθεσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών](#), το έτος 2018 περίπου το 26,5% των ανθρώπων στον πλανήτη κατοικούσε σε πόλεις με πληθυσμό μικρότερο των 500 χιλιάδων, το 5,5% σε πόλεις από 500

χιλιάδες έως ένα εκατομμύριο κατοίκους, το 12% σε μητροπολιτικά κέντρα που ο πληθυσμός τους κυμαινόταν μεταξύ ενός και πέντε εκατομμυρίων, το 4,5% σε αστικές μέγα-περιοχές από πέντε μέχρι δέκα εκατομμύρια κατοίκους ενώ, τέλος, το 7% περίπου ζούσε σε παγκόσμιες μεγαλουπόλεις (στις λεγόμενες Megacities), με πληθυσμό άνω των δέκα εκατομμυρίων. Το υπόλοιπο 45% κατοικούσε στην ύπαιθρο, και το ποσοστό αναμένεται να πέσει στο 40% μέχρι το τέλος της δεκαετίας στην οποία εισερχόμαστε.

Παράλληλα, οι αστικοποιημένοι πληθυσμοί εκτός του βορειοατλαντικού χώρου, Ευρώπης και βόρειας Αμερικής, αποκτούν μεγαλύτερη κεντρικότητα και βαρύτητα, καθώς στην Ασία κατά την εικοσιπενταετία 1990-2015 ο απόλυτος αριθμός των ανθρώπων που μετακινήθηκε προς αστικά κέντρα εκτιμήθηκε σε 1,1 δισεκατομμύρια ενώ, την ίδια χρονική περίοδο, ο πληθυσμός της Αφρικής που αστικοποιήθηκε [διπλασιάστηκε](#).

Στις προσεχείς δεκαετίες δεν θα υπάρχει κανένα ευρωπαϊκό κράτος στα είκοσι πολυπληθέστερα του πλανήτη (εξαιρουμένης της Ρωσίας).

Θα είναι μια εποχή που θα χαρακτηριστεί από την πτώση της Ευρώπης από τη θέση της δεύτερης πολυπληθέστερης ηπείρου του πλανήτη, στην τρίτη, καθώς για πρώτη φορά στη γνωστή σε εμάς καταγεγραμμένη ανθρώπινη ιστορία, εδώ και περίπου δύο δεκαετίες, ο πληθυσμός της Αφρικής έχει ξεπεράσει τον αντίστοιχο της Ευρώπης.

Λίγα έτη μετά από το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου και στις αρχές του ψυχρού πολέμου, το 1950, τέσσερις από τις δέκα πολυπληθέστερες χώρες βρισκόνταν στην ευρωπαϊκή ήπειρο (Σοβιετική Ρωσία, Γερμανία -δυτική και ανατολική-, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιταλία), ενώ στις πρώτες είκοσι συναντούσαμε οκτώ χώρες από την Ευρώπη. Το 2015 είχε απομείνει μόνο ένα κράτος στα δέκα πολυπληθέστερα, η Ρωσική Ομοσπονδία, ενώ στις προσεχείς δεκαετίες δεν θα υπάρχει κανένα ευρωπαϊκό κράτος στα είκοσι πολυπληθέστερα του πλανήτη (εξαιρουμένης της Ρωσίας). Το 1950 η Τουρκία, η Αίγυπτος και το Ιράν από κοινού, είχαν και τα τρία κράτη μικρότερο πληθυσμό απ' ό,τι είχε η Γερμανία μόνη της. Σήμερα, η Αίγυπτος μόνη της έχει οριακά μεγαλύτερο πληθυσμό από τη Γερμανία και την Ολλανδία μαζί, ενώ η Νιγηρία προσεγγίζει τον πληθυσμό των τριών μεγαλύτερων και κεντρικότερων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης: της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας.

Η εργατική δύναμη στα ανεπτυγμένα κράτη, του λεγόμενου Παγκόσμιου Βορρά, γερνάει, συρρικνώνεται και αποψιλώνεται – με εξαίρεση τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οι οποίες όμως αντιμετωπίζουν διαφορετικά προβλήματα, που ήδη έχουν αρχίσει να διαφαίνονται στον ορίζοντα και δεν είναι άσχετα με τις μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στη σχέση δημογραφικής δομής και κοινωνικό-οικονομικών ανισοτήτων. Στις υπόλοιπες χώρες, η δημογραφική γήρανση εκ των άνω (αύξηση του προσδόκιμου ζωής) και η δημογραφική γήρανση από τα κάτω (μείωση των γεννήσεων), σε συνδυασμό με τη στασιμότητα ή ακόμη και τη μείωση του συνολικού πληθυσμού των κρατών, τη μεταβολή του λόγου των εργαζομένων προς τους συνταξιούχους, τη συρρίκνωση του αριθμού των ανθρώπων εργάσιμης ηλικίας και του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, θα ενισχύσει τις πιέσεις που θα δεχτούν τα πολιτικά συστήματα και το κοινωνικό κράτος στο εσωτερικό των χωρών του Παγκόσμιου Βορρά.

Λόγω περιορισμένου χώρου δεν μπορούμε να επεκταθούμε σε επιχειρήματα περί επανασυγκέντρωσης της οικονομικής δραστηριότητας σε συγκεκριμένα ανεπτυγμένα κέντρα, ούτε στις επιπτώσεις που επιφέρει η τεχνολογία στην ανθρώπινη εργασία – οι οποίες και επιταχύνθηκαν με τα μέτρα εγκλεισμού και περιορισμού των μετακινήσεων κατά τη διάρκεια της πανδημικής κρίσης.

Έχοντας πάντοτε κατά νου πως οι ήπειροι αποτελούν κατηγορίες πολιτισμικά και πολιτικά οριζόμενες, ανάλογα με τις ιστορικές συνθήκες και τις πολιτικές ανάγκες κάθε εποχής (χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ευρώπη ως έννοια-λάστιχο), μπορούμε να επισημάνουμε τα εξής: περίπου το 60% των ανθρώπων κατοικεί στην εξαιρετικά διευρυμένη έννοια-ήπειρο που ονομάζουμε “Ασία”, το 17% στην Αφρική, το 9,5% στην Ευρώπη (με τα πολιτικά όρια της να είναι ευμετάβλητα), το 8,5% στη Λατινική Αμερική ενώ, τέλος, λιγότερο από το 5% του παγκόσμιου ανθρώπινου πληθυσμού κατοικεί στη βόρειο Αμερική (συνολικά ένα ποσοστό 13,5% κατοικεί στην ήπειρο της Αμερικής, νότιας και βόρειας). Από απόψεως δημογραφικής δομής, η πλανητική νεολαία είναι αφρικανική, οι μεσήλικες είναι στην κυριολεξία και με όλη την αυθεντική σημασία του όρου παγκόσμιοι (από όλα τα μήκη και πλάτη της γης), ενώ τα γηρατειά ή η γεροντοκρατία του πλανήτη είναι πρώτιστα και κυρίως ευρωπαϊκή (η πιο γηρασμένη κρατική κοινωνία είναι η ιαπωνική, με

τη γερμανική, την ιταλική, και την πλειοψηφία των ευρωπαϊκών, να ακολουθούν κατά πόδας).

Το επίδικό της εποχής μας, βέβαια, είναι πολύ ευρύτερο από τον ανταγωνισμό Η.Π.Α και Κίνας, μέσω του οποίου επιχειρείται να αλλοιωθούν ιστορικά νοήματα, να παραπλανηθούν και να χειραγωγηθούν πολιτικές συνειδήσεις.

Εφόσον κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας η Κίνα γίνει η μεγαλύτερη οικονομία στον πλανήτη – με ονομαστικούς όρους (Nominal), γιατί με όρους ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης (PPP) είναι η μεγαλύτερη οικονομία εδώ και μια πενταετία, ενώ αποτελεί και το μεγαλύτερο εμπορικό έθνος – αυτή θα είναι η πρώτη φορά, είτε από την εποχή του Γεωργίου Γ΄ (1760-1820), πρώτου βασιλιά του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιρλανδίας, είτε από την εποχή της βασίλισσας Βικτωρίας (1837-1901), βασίλισσας του Ηνωμένου Βασιλείου Μεγάλης Βρετανίας και Ιρλανδίας και αυτοκράτειρας των Ινδιών, που ένα μη ατλαντικό, μη αγγλόφωνο, μη φιλελεύθερο και μη δικομματικό κράτος, θα αποτελέσει τη μεγαλύτερη οικονομία στον πλανήτη. Κάτι τέτοιο δεν έγινε κατορθωτό ούτε από τα Γερμανικά Ράιχ, στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα, ούτε από τη Σοβιετική Ένωση, στο δεύτερο μισό του.

Οι κριτικές προς το κυριότερο μακροοικονομικό μέγεθος, το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, δεν αναιρούν την αξία του ως γενικό μέγεθος ανάδειξης μεταβολών, κατευθύνσεων και τάσεων μακράς διάρκειας – με τον τρόπο που εξετάζεται εδώ, δηλαδή ως σχέση μεταξύ διαφορετικών κρατών σε βάθος χρόνου, και εστιάζοντας στο διεθνές εκτόπισμα των οικονομιών τους.

Το 1980, το οικονομικό μερίδιο των Η.Π.Α, ως ποσοστό επί της παγκόσμιας οικονομίας με όρους αγοραστικής δύναμης (GDP based on PPP share of world total), ήταν περίπου 22%, και της Κίνας λιγότερο από 3%. Με βάση [στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου](#), το 2017 τα αντίστοιχα ποσοστά είχαν μεταβληθεί σε 15,3% για τις Η.Π.Α και 18,2% για την Κίνα. Με ονομαστικούς όρους (Nominal), οι Η.Π.Α θα παραμείνουν η μεγαλύτερη οικονομία στον πλανήτη για περίπου μια δεκαετία ακόμη, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2030, όταν και αναμένεται η κινεζική οικονομία να ξεπεράσει την αμερικανική και σε ονομαστικούς όρους, ενώ το ίδιο εκτιμάται πως θα συμβεί με την ινδική, μέχρι τα μέσα του τρέχοντος αιώνα.

Το επίδικό της εποχής μας, βέβαια, είναι πολύ ευρύτερο από τον ανταγωνισμό Η.Π.Α και Κίνας, μέσω του οποίου επιχειρείται να αλλοιωθούν ιστορικά νοήματα, να παραπλανηθούν και να χειραγωγηθούν πολιτικές συνειδήσεις.

Μεταβάλλονται επίσης οι ποιότητες, η σύνθεση και πιθανόν οι σχέσεις μεταξύ των αντιπροσωπευτικών συστημάτων και των δημοκρατιών. Η Ινδονησία, παραδείγματος χάριν, με μια εξαιρετικά πολύπλοκη πολιτειακή δομή και λεπτές ισορροπίες στο εσωτερικό της, αποτελεί το μεγαλύτερο νησιωτικό έθνος και το τέταρτο πολυπληθέστερο κράτος, την πρώτη μουσουλμανική και την τρίτη μεγαλύτερη δημοκρατία στον πλανήτη, πίσω από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ινδία. Με την προηγούμενη παρατήρηση δεν επισημαίνεται τόσο η άρτια ή μη λειτουργία ενός δημοκρατικού συστήματος, όσο η πιθανότητα (και για εμάς βεβαιότητα) να υπάρξουν στο μέλλον πολλαπλών ειδών “δημοκρατίες”, πέραν της «δυτικής» ή φιλελεύθερης, εντελώς ανομοιογενείς και διαφοροποιημένες μεταξύ τους, ως προς το χαρακτήρα, τις αξίες και τις στοχεύσεις τους.

Όλες οι ιστορικές παρεκκλίσεις κάποια στιγμή φτάνουν στο φυσικό τους πολιτικό τέλος.

Όλα τα προηγούμενα, αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα τάσεων μακράς διάρκειας από συγκεκριμένα πεδία (της αστικοποίησης, της δημογραφίας, της εργασίας, της οικονομίας και της δημοκρατίας) και φαντάζουν συγκλονιστικά. Ωστόσο, δεν παρατηρούνται μονάχα πρωτοφανείς μεταβολές και τομές της ανθρώπινης ιστορίας αλλά και επιστροφές σε ιστορικές κανονικότητες ή ομαλότητες, με την ολοκλήρωση πολιτικών και οικονομικών κύκλων που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ιστορικές ανωμαλίες, εκτροπές ή παρεκκλίσεις.

Από τον πρώτο αιώνα μ.Χ μέχρι τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου (1790-1820), επί 18 αιώνες, οι μεγαλύτερες οικονομίες στον πλανήτη, παραδοσιακά, βρίσκονταν στις περιοχές ανάμεσα στον Μακρύ (Yangtze) και τον Κίτρινο (Huang He) ποταμό, δηλαδή στην Κίνα, και στην Ινδική υποήπειρο. Μόνον κατά τους δύο με τρεις τελευταίους αιώνες κατέστη δυνατόν αυτή η σχεδόν φυσική, υπό την έννοια της μακράς διάρκειας, ιστορική οικονομική τάξη να μεταβληθεί, με την άνοδο της δυτικής Ευρώπης, αρχικά, και της βόρειας Αμερικής αργότερα.

Αυτός ο ιστορικός κύκλος σταδιακά φτάνει στην ολοκλήρωση του. Είναι μάταιο να πιστεύει κανείς πως αυτή η πορεία, δηλαδή η ολοκλήρωση μιας ιστορικής περιόδου που θα μπορούσε να ονομαστεί ως η Εποχή της Μεγάλης Παρέκκλισης (που γέννησε την ευρωκεντρική αρχικά και μετέπειτα δυτικοκεντρική ιδεολογία, ιστοριογραφία και ερμηνευτική), θα μπορούσε να αποτραπεί και να αντιστραφεί με πόλεμο, σταθμίζοντας μάλιστα το αδιανόητο κόστος για την ανθρώπινη ύπαρξη μιας τέτοιας περίπτωσης, σε μια εποχή υποβάθμισης, κρίσης και κινδύνου κατάρρευσης ολόκληρων οικοσυστημάτων ή ανατροπών των ισορροπιών τους. Ακόμη, όμως, και στην απευκταία περίπτωση ενός μεγάλου πολέμου, τα επίδικα και τα νοήματα της εποχής μας υπερβαίνουν, κατά πολύ, τον ανταγωνισμό δύο γιγαντιαίων κρατών.

Όλες οι ιστορικές παρεκκλίσεις κάποια στιγμή φτάνουν στο φυσικό τους πολιτικό τέλος.

Η αντιστροφή της σχέσης κέντρου-περιφέρειας στην εποχή και στον κόσμο που αναδύεται είναι φανερή.

Αν επιχειρούσαμε να συμπυκνώσουμε, σε ένα παράδειγμα, κόσμους και ιστορικές παρεκκλίσεις που χάνονται με ιστορικές κανονικότητες και κόσμους και επιστρέφουν, συνέχειες και ασυνέχειες μεταξύ εποχών, τότε η επόμενη περίπτωση θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη:

Προς τα μέσα του 16ου αιώνα, την περίοδο περίπου της Συνθήκης της Αμάσειας (1555 μ.Χ.), η οποία αφορούσε τον ανταγωνισμό Οθωμανών και Σαφαβιδών στη Μεσοποταμία και στον Καύκασο (χωρισμός Γεωργίας, Αρμενίας, Κουρδιστάν), οι Οθωμανοί πέρα από το αυτοκρατορικό Ιράν ανταγωνίζονταν, εν πολλοίς ανεπιτυχώς, και το βασίλειο της Πορτογαλίας, για την κυριαρχία στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στην Ερυθρά Θάλασσα και το Κέρασ της Αφρικής, τον Περσικό Κόλπο και τον Ινδικό Ωκεανό.

Από τη μια μεριά, ένας κόσμος επιστρέφει, καθώς παρατηρούμε την Τουρκία ξανά στην ευρύτερη περιοχή, μέσω του Κατάρ, της Σομαλίας και του Σουδάν (νήσος Sawakin), και από την άλλη, ένας κόσμος χάνεται αλλάζοντας ριζικά, καθώς η Πορτογαλία δεν πρόκειται να επιστρέψει στη συγκεκριμένη περιοχή ως υποκείμενο παγκόσμιας ιστορίας, όπως συνέβη πριν από πέντε αιώνες – μάλιστα εάν κάποιο κράτος κάνει αισθητή την παρουσία του τις επόμενες δεκαετίες στη συγκεκριμένη περιοχή, πιθανόν να είναι η πρώην αποικία της, η Βραζιλία, που βρισκόταν στην απώτατη περιφέρεια της

αυτοκρατορίας, παρά το σημερινό πορτογαλικό κράτος που βρίσκεται κοντά στο ευρωπαϊκό κέντρο.

Μέσω του προηγούμενου παραδείγματος γίνεται φανερό και η αντιστροφή της σχέσης κέντρου-περιφέρειας στην εποχή και στον κόσμο που αναδύεται. Παρεμφερή πράγματα ισχύουν για τις σχέσεις περιοχών και κρατών όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ινδική υποήπειρος, οι Κάτω Χώρες και το Μαλαϊκό-Ινδοαυστραλιανό αρχιπέλαγος, η Ισπανία και το Μεξικό κ.ο.κ., καθώς, όπως τονίστηκε νωρίτερα (και τούτη είναι μια αλήθεια που θα πρέπει να γίνει βαθιά κατανοητή σε έναν κόσμο που δύνει στην αρχή μιας εποχής που ανατέλλει), όλες οι ιστορικές παρεκκλίσεις, εκτροπές και ανωμαλίες, κάποια στιγμή φτάνουν στο φυσικό τους πολιτικό τέλος.

Ο κόσμος μας αλλάζει, θεμελιωδώς, μέσα από πρωτοφανείς τομές και ασυνέχειες αλλά, την ίδια στιγμή, και μέσα από ιστορικές συνέχειες και επιστροφές σε παλαιές ιστορικές κανονικότητες και ισορροπίες, υπό νέες ασφαλώς διαμορφούμενες συνθήκες, με νέα κοινωνικά δεδομένα και πάνω σε μια νέα τεχνολογική βάση. Η εποχή μας φαντάζει ριζικά διαφορετική από όλες τις προηγούμενες, όμως η φύση των πραγμάτων παραμένει ίδια, και μόνον τεχνητά και παροδικά είναι δυνατόν να αλλοιωθεί.

***Ο Δημήτρης Β. Πεπόνης είναι ο δημιουργός του ιστότοπου αναλύσεων
“[Κοσμοϊδιολογία](#)”.**

Πηγή : <https://www.antibaro.gr/article/>